

Öteki Olarak İnsan: Posthümanist Kuramda Öznellik ve İdeoloji

Umutcan TARCAN (*), Tuba KANCI (**)

Öz

Hümanizm, Rönesans ve Aydınlanma geleneklerinin yükselişi ile birlikte felsefenin merkezinde yer almaya başlamıştır. İnsanın tarihsel ilerlemenin mutlak öznesi olarak kavranmasına dayanan kavram, doğaya içkin olan diğer öznelere ikincilleşmesini sağlamıştır. Böylece entelektüel eylemi insanın üstün iyiliğiyle özdeşleştiren bir düşünce etiği ortaya çıkmıştır.

İlk ürünlerini 20. yüzyılın son çeyreğinde veren posthümanist kuram ise hümanizmin radikal bir eleştirisini yapmayı amaçlamış ve bunun için insan-dışı öznelere başatlığını önermiştir. Modern insanın yaşamın maddi koşullarını zedeleyen, tarihsel ilerlemeyi fetişize eden ve teknolojik gelişmeler üzerinde tahakküm kuran bir ingelemeden ibaret olduğunu tartışan kuram, felsefenin insanı aşan yeni bir öznellik biçimi üretmesi gerektiğini savunmuştur.

Bu çalışmada posthümanizmin kavram setinin sistemli bir şekilde açıklanması ve mevcut hâlindeki kırılmalara eleştiri getirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için, kuramın metodolojik ve felsefi boyutlarına odaklanılmış ve bu boyutlar, özne ve ideoloji kavramları üzerinden ele alınmıştır: “Özne” posthümanizmin hümanist statükoya karşı verdiği epistemolojik mücadeleyi, “ideoloji” ise bu mücadelenin ortaya çıkaracağı politik sonuçları karşılamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde posthümanist kuramcılarının temel tartışmaları ve insanötesi öznelere üretim sürecindeki gerilimleri incelenmiştir. İkinci bölümde kuramın ortaya çıkardığı öznellik anlayışı açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise posthümanist bir ideolojik paradigmanın imkân araştırılmıştır. Çalışma ile posthümanizmin kamusal alanda yer alabilmek için kavram setini daha sistemli bir hâle getirebileceği ve yeni aktivizm biçimleri geliştirebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hümanizm, Posthümanizm, Öznellik, İdeoloji.

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 04.08.2022

Kabul Tarihi: 29.11.2022

(*) Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

E-posta: umutcantarcan@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6295-2005>

(**) Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

E-posta: tubakanci@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1834-5440>

Umutcan Tarcan, Tuba Kancı, “Öteki Olarak İnsan: Posthümanist Kuramda Öznellik ve İdeoloji,” *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 15, (Kasım 2022): 163-178
DOI: <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.15.109>

Bu eser Creative Commons Atf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Human as the Other: Subjectivity and Ideology in Posthumanist Theory

Umutcan TARCAN (*), Tuba KANCI (**)

Abstract

With the rise of the Renaissance and Enlightenment traditions, humanism began to take its place at the center of philosophy. The concept, which is founded on the understanding of man as the absolute subject of historical progress, has ensured the subordination of other natural subjects. As a result, an ethic of thought that associates intellectual action with the superior good of the human has emerged.

The posthumanist theory, which emerged in the last quarter of the twentieth century, attempts to present a radical critique of humanism by proposing the dominance of non-human subjects. The theory argues that philosophy should produce a new form of subjectivity that transcends human, asserting that the modern human is just an imagery that damages the material conditions of life, fetishizes historical progress, and dominates technological developments.

The purpose of this study is to explain the conceptual set of posthumanism in a systematic way while criticizing the discrepancies in its current state. For this, the methodological and philosophical dimensions of the theory were focused on, and they were discussed using the concepts of subject and ideology: "Subject" meets posthumanism's epistemological struggle against the humanist status quo, while "ideology" meets the political consequences of the given struggle.

In the first part of the study, the main discussions of posthumanist theorists and the tensions in the production process of posthuman subjects are examined. In the second part, the theory's understanding of subjectivity is explained. In the third part, the possibility of a posthumanist ideological paradigm is evaluated. The study concludes that posthumanism might systematically revise its conceptual set and produce new forms of activism to exist in the public sphere.

Keywords: Humanism, Posthumanism, Subjectivity, Ideology.

Original Research Article

Submission Date: 04.08.2022

Acceptance Date: 29.11.2022

(*) Ph.D. Student, Kocaeli University, Institute of Social Sciences, Political Science and Public Administration.

E-mail: umutcantarcan@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6295-2005>

(**) Assoc. Prof., Kocaeli University, Faculty of Political Sciences, Political Science and Public

E-posta: tubakanci@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1834-5440>

Umutcan Tarcan, Tuba Kanci, "Öteki Olarak İnsan: Posthümanist Kuramda Öznellik ve İdeoloji," *Üsküdar University Journal of Social Sciences*, issue: 15, (November 2022): 163-178
DOI: <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.15.109>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Giriş

Hümanizmin tahakkümler ile bezeli yolculuğu, modern felsefenin her bir zerresine etkimiş hâldedir. İyi politikanın, doğru bilgiye erişimin ve ideal toplumsallığın ancak insanı merkeze alarak gerçekleşebileceğini ifade eden kavram, Rönesans sonrasında ortaya çıkan entelektüel girişimlerin önemli bir kısmına temel oluşturmuş, modernliğin tüm unsurlarıyla uyumlu olan bir yaşam biçimi inşa etmiştir. Öyle ki artık Jürgen Habermas'ın tabiriyle “hedef odaklı müdahalelerin alanına giren” insanın, hümanizme egemen olan ilerlemenin mutlak ereğine dönüştüğü görülmektedir.¹

Hâliyle modernliğin 20. yüzyılın son çeyreğinde tartışmaya açılması, hümanizmin karşısına yeni ve eleştirel engellerin çıkmasına sebep olmuştur. Bu dönemde modernlik ve insan-merkezcilik arasındaki ilişkiyi ve kapitalizmin bu ilişkiden elde ettiği kazanımları sorgulayan pek çok kuramcı, hümanizmin uzun yıllardır devam etmekte olan felsefi hâkimiyetinde büyük çatlaklar yaratmıştır.² İşte posthümanist kuram, yeni bir felsefe fraksiyon olarak bu çatlakları ikame etmek üzere ortaya çıkmıştır.

Posthümanizm, genelgeçer bir tanıma sahip olmamak ile birliktebirtakım müşterek değer setlerinden beslenir. Bu setlerin merkezinde modern insanın düşünce ve eylemlerine atfedilmekte olan ontolojik aşkınlığın radikal bir eleştirisi yer alır. Öyle ki posthümanist kuramcılar, teknolojik gelişmelerden, çevreden ve insan-dışı varlıkların potansiyelinden faydalanarak hümanist akıl tarafından yaratılan insan imgelemine yerine yeni felsefi ve politik özneler üretmek için çabalarlar. Bu çaba, son yıllarda oldukça zengin bir literatür oluşturmuştur. Kuramın felsefi boyutlarına yönelen,³ kuram ile insanın çevresel yıkıcılığı arasında nedensellik bağı kuran,⁴ patriyarkanın beden üzerindeki biyolojik tahakkümüne yönelik eleştirilerini insan-dışı özneler üzerinden üreten,⁵ insan merkezli özneliliğin etkisini yitirdiği bir tarihin imkânını sorgulayan pek çok çalışma,⁶ posthümanizmin bu izleşine farklı bağlamlar ile katkı sunmuştur.

Bu çalışmada posthümanist kuramın “özne” ve “ideoloji” kavramları üzerinden ele alınması amaçlanmaktadır. Böylece özne, posthümanist kuramcılarının insanı aşmak ve (ya) ikame etmek için kullandıkları kavram ve değer setlerini, ideoloji ise insan-dışı öznelerin ürettiği politika

¹ Jürgen Habermas, *İnsan Doğasının Geleceği*, çev. Kaan H. Ökten (İstanbul: Alfa Yayınları, 2019), 30.

² Yürütülen tartışmalara ilişkin örnekler için bakınız: Frederic Jameson, *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism* (Durham: Duke University Press, 1991); Frederic Jameson, *A Singular Modernity: Essay on the Ontology of the Present* (London, New York: Verso Books, 2002); Jean-François Lyotard, *Postmodern Durum*, çev. İsmet Birkan (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2014); Michel Foucault, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences* (London, New York: Routledge, 2005).

³ Asher Seidel, *Inhuman Thoughts: Philosophical Explorations of Posthumanity* (Plymouth: Lexington Books, 2009); Rosi Braidotti, *İnsan Sonrası*, çev. Öznur Karakaş (İstanbul: Kolektif Yayınları, 2018).

⁴ Erika Cudworth ve Stephen Hobden, *Posthuman International Relations: Complexity, Ecologism and Global Politics* (London: Zed Books, 2011); Rosi Braidotti ve Simone Bignall, eds., *Posthuman Ecologies: Complexity and Process after Deleuze* (New York, London: Rowman & Littlefield Publishers, 2019).

⁵ Donna J. Haraway, *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century* (Minnesota: University of Minnesota Press, 2016).

⁶ Francis Fukuyama, *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002).

biçimlerini karşılayacaktır. Bu yolla kuramın sistemli bir şekilde incelenmesi ve ideolojik bir paradigma içinde konumlandırılması sağlanacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde, posthümanist kuramcıların tartışmalarına bakılmış, kurama hâkim olan kırılmalar değerlendirilmiştir. İkinci bölümde posthümanist kuramın hümanist öznellik karşısındaki konumu incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise posthümanist ideolojinin imkânı üzerine tartışılmıştır. Çalışma ile posthümanist kuramın yeni ve tutarlı kavram setlerine ve pratik imkânlarla gereksinim duyduğu ve bu gereksinimin giderilebilmesi için epistemolojik ve metodolojik kopuşlar üretmesinin zorunlu hâle geldiği sonucuna varılmıştır.

Ardıl ve(ya) Karşıt: Posthümanizmin Kuramsal Çıkmazları

Rönesans ve Aydınlanma geleneklerinin tarihsel birikimi, hümanist aklı epistemolojik, etik, estetik ve ontolojik bir egemen hâline getirmiştir. Anatomik mükemmeliyetçiliğin mutlak rasyonel düşünüş ile sentezlenmesi, bu yeni egemenin merkezine insanı yerleştirerek Orta Çağ'ın skolastik, fatalist ve ilahi perspektifini aşmayı amaçlamış ve insanın doğayla girdiği çatışmadan galip olarak ayrılmasının yollarını aramıştır.⁷ Böylece hümanist akıl, insanın yeryüzü üzerindeki yegâne özneye, bir başka tabirle, ethosun maddi tarihinin kahramanına dönüşmesini olanaklı kılmıştır.⁸

İnsanın hümanist aklın çağdaş toplum kuramına dek uzanan egemenliğindeki işlevi, ona gündelik yaşamda atfedilen olağan eylemsellikten daha ötede konumlanmıştır. Anılan geleneklerde René Descartes'in *cogito* önermesiyle birlikte ortaya çıkan ve idealizm ile maddecilik yaklaşımları üzerinden şekillenen metodolojik ayrışma, insanın tarihsel ilerleme içindeki üstün başarıları konu edildiğinde sönümlenmiştir. Zira hümanist geleneğin öngördüğü insan, her şeyden önce bir *varlık* olarak müstesnadır: Onun doğa içindeki diğer varlıklar ile özdeş veya benzer ontolojik kategorilere sıkıştırılması, sahip olduğu "varoluş tarzına" aykırılık oluşturur.⁹ Hümanist akıl da bu aykırılıktan kaçınmak için mevcut insan imgelemine her zaman geliştirmeyi arzulamış ve ilerlemeyi diyakronik bir şekilde üretilen ve gün geçtikçe toplumsallaşan bir insanlık fenomenine özgülemiştir.

İlk adımlarını Rönesans döneminin insan merkezli estetiğiyle atan ve gelişimini Fransız Devrimi ve Aydınlanma hareketlerinin kamusal ve entelektüel yaşamdaki etkileriyle sürdüren bu kuramın ancak 20. yüzyılın ortalarında tartışmaya açılabilmesi, felsefenin bu yıllarda karşı karşıya kaldığı entelektüel kırılmalar, üretim ilişkilerinde Sanayi Devrimi'nin ardından

⁷ Yüksek Rönesans sanatçısı Leonardo da Vinci'nin 1490'lı yıllarda tamamladığı tahmin edilen Vitruvius Adamı isimli eskizi, sözü edilen mükemmeliyetçiliğin en ünlü örneklerindedir. Da Vinci'nin insan anatomisinin kusursuzluğuna ilişkin arayışı, insanın skolastik tahakkümden kurtulmasını ve estetiğin odağında yerini almasını simgeler. Bakınız: Vitor Murtinho, "Leonardo's Vitruvian Man Drawing: A New Interpretation Looking at Leonardo's Geometric Constructions," *Nexus Network Journal* 17 (2015), <https://doi.org/10.1007/s00004-015-0247-7>

⁸ David Chandler, "The World of Attachment? The Post-humanist Challenge to Freedom and Necessity," *Millennium: Journal of International Studies* 11, no. 3 (2013): 517, <https://doi.org/10.1177/0305829813481840>

⁹ Martin Heidegger, "'Hümanizm' Üzerine Mektup," *Hümanizmin Özü* içinde, çev. Ahmet Aydoğan (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002), 49.

yaşanan kapsamlı değişimler ve doğal kaynakların adil dağıtımına ilişkin politik tereddütler ile yakından ilgilidir. Öte yandan, ardi ardına deneyimlenen Dünya Savaşları, daha sonra başlayan Soğuk Savaş ve yükselen şiddet hareketleri de hümanizmin pratik geçerliliğini hedef alan söz konusu tereddütleri derinleştirmiştir.¹⁰ Böylece hümanist akıl, varlığını yüzyıllardır sürdüren ve yıkıcılığı ile ön plana çıkan bir zihniyet olarak okunmaya başlamıştır.¹¹ Buna göre insan-özne yaratıcılığını, deneyimlerini ve üretimini doğa ile uyumlu bir şekilde sürdürmeyi bırakmıştır. Dolayısıyla hümanist akıl, insan dışındaki öznelerin lehine olanlar da dahil, insanı daima ahlaki ve biyolojik bakımdan önceleyen bir filantropi üretmeyi mümkün kılmış ve insanı tarihsel bir kendini aşma zorunluluğuna terk etmiştir.

İlk ürünlerini 20. yüzyılın son çeyreğinde veren posthümanist kuramın başat önermesi, hümanist aklın insan-özne üzerinden ürettiği etik paradigmanın kuramsal ve pratik düzeylerde yıkıma yol açtığıdır. Buna göre insan-özne, doğanın, tarihin ve politikanın biricik faili olmaya devam ettiği müddetçe her ikisini de yok olmaya sürükleyecektir. Dolayısıyla posthümanist kuramcılar, etiğin hümanist akıl tarafından tahakküm altına alınmasını radikal düzeyde reddederler ve bu tahakküme karşı yeni bir eleştirel kuram geliştirmeye çalışırlar.

Posthümanist eleştirel kuramın ilk amacı, insan-özneyi doğaya ve tarihe içkin olan başkaca özneler ile ikame etmektir. Kuram, Rosi Braidotti'nin de ifade ettiği gibi işe insan-öznenin failliğini yalnız başına sürdürmesindeki problemleri ifşa ederek başlar.¹² Ona göre insan-özneye daha önce fark edilmeyen insan-dışı öznelerin varlığının ve olumlayıcı potansiyelinin gösterilmesi, özneliğin yeni ittifak imkânları üzerinden düşünülebilmesini ve doğadaki tüm özneler arasında karşılıklı bir saygının inşa edilebilmesini sağlayacaktır.¹³ Böylece tarih de tıpkı doğa gibi insan-öznenin mutlak failliğinden arındırılacak ve farklılıkları içselleştiren temsil alanları üretecektir.

Özneler arası ittifak ve temsil, insan-öznenin etik sorumluluklarını öz eleştirel bir bağlamda dönüştürür ve hümanist aklın baskıladığı faillige karşı bir farkındalık üretir. İnsan-özne, artık sebep olduğu yıkımın sorumluluğunu üstlenmek zorunda bırakıldığından bir yol ayrımına girecek; ya bu sorumluluğa karşı direnerek sürdürmekte olduğu yıkımı sonuçlandırarak ya da failliğinden gönüllü olarak vazgeçecektir. Posthümanist kuramcılar da bu yol ayrımına dolaylı olarak katılırlar ve ikiye ayrılırlar: Bazıları insan-öznenin potansiyel direnişine karşı radikal ve zor kullanmaya dayanan bir biyoteknolojik dönüşüm tasarlarlarken bazıları da insan-öznenin tarihsel failliğinden olası vazgeçişini olumlayarak çoğulculuk belirtileri taşıyan, doğal ve tarihsel bir geçiş öngörür.¹⁴

¹⁰ James L. Payne, "Violence in the Twentieth Century: A Closer Look," *The Independent Review* 6, no. 3 (2002).

¹¹ Alexander Blok, "The Collapse of Humanism," *Isiah Berlin Virtual Library*, çev. Isiah Berlin (1931), https://isaiah-berlin.wolfson.ox.ac.uk/sites/default/files/bib11_8.pdf

¹² Rosi Braidotti, "İnsan Sonrası, Pek İnsanca: Bir Posthümanistin Anıları ve Emelleri," *Cogito* 95-96 (2019): 75.

¹³ A.g.e., 74.

¹⁴ Bu ayrım, aynı zamanda posthümanizmin anti-hümanist ve transhümanist kuramlar ile olan ilişkilerini de yansıtır. Kuram, akademisyenler Pramod K. Nayar ve Andrew Stables'ın da ifade ettikleri gibi, bir yandan

Biyoteknolojik radikalizm, insan-özneyi zor kullanarak aşmaya dayalı dönüşüm tasarısını, ona egemen olan patriarkal bağlam ile gerçeklendirmektedir. İnsan-özne ve erkek-özne arasındaki denklik, bu gerekçeyi öne süren kuramcılar, “hümanist, pozitivist, özcü ve bilimci” epistemolojiye karşı harekete geçirir.¹⁵ Böylece insan-özne, kuramsal bir “hasım” olarak kabul edilir ve teknolojik gelişmelerin sağladığı teknik ve araçsal kolaylıklardan arındırılır ve teknoloji insan-öznenin mutlak tahakkümü altındaki bir süje olmaktan çıkarılarak çevreyi geliştiren, çevresel öznelere temsil alanı tanıyan ve kuramsal metodolojiyi insan-öznenin iyiliğine yönelik ereksellikten kurtaran bir amaç hâline getirilir.

İnsan-öznenin zorla aşılması, kuşkusuz, yeni bir biyoetik kavrayışını da ortaya çıkarır. Zira, Cary Wolfe’un da savunduğu gibi, hümanist biyoetiğin insan yaşamını geliştirmek için “pragmatik bir düzeye” indirgenmesi, çevrenin zarar görmesine ve insan bedeninin dokunulmazlığının mutlak bir şekilde pekişmesine yol açmaktadır.¹⁶ Bitkiler ve hayvanlar üzerindeki deneylerin, doğanın tabi tutulduğu yıkım mühendisliğinin ve ekosistem karşıtı beslenme alışkanlıklarının sona erdirilmesi, ancak posthümanist bir biyoetiğin inşa edilmesi ile mümkün olacaktır. Biyoteknolojik radikalizm, bu inşayı, biyoetiğin kapsamına giren her türlü pratiği “insan-özneyi bedenlen kontrol altına alarak” gerçekleştirmeyi amaçlar.¹⁷ Böylece de insan-özne, en başta nörolojik organizasyonu olmak üzere, bedeninin her bir unsuru yönünden kendisini yeniden keşfetmeye zorlanacak ve artık teknolojinin üzerinde tahakküm kurmaya gereksinim duymayacak kadar otokontrollü ve mükemmelleşmiş bir bedene içkin kılınacaktır. Donna Haraway’ın “siborg” olarak isimlendirdiği bu beden, insan-özne ile teknoloji arasında kurulan tahakküm ilişkisinin mübadelesine ve insan-öznenin kendi dışındaki doğal ve tarihsel ilerlemeye karşı koyamayacak, robotik bir süjeye indirgenmesine yol açacaktır.¹⁸

Posthümanizmin ikinci patikası olan çoğulcu ittifaklar da Braidotti’nin “*Bu işte beraberiz fakat bir veya aynı değiliz*” sözü ile özetlenebilir.¹⁹ İnsan-öznenin doğadaki başkaca özneler ile birleşmesinin sebep olduğu tarihsel yıkımı ortadan kaldırdığını öngören bu düşünce, söz konusu deneyimin etik ve pratik sorumluluğunu insan-özneye yükler. Buna göre insan-özne, hümanist aklın kendisine bahşettiği mutlak tahakkümü biyoteknolojik, ekolojik ve ideolojik girişimler yoluyla etkisiz kılacak ve failliğini ittifak kurduğu özneler ile paylaşacaktır. Böylece tarihsel ilerlemenin yeniden üretimi için yeni oydaşma imkânları belirecektir.

hümanizme yönelik radikal bir muhalefet üzerinden biçimlenirken diğer yandan da “biyoteknolojik gelişimi olumlayan, tarihsel bir geçiş tasarımı” olarak tanımlanabilecek transhümanist kuram ile iç içedir. Bakınız: Pramod K. Nayar, *Posthumanism* (Cambridge: Polity Press, 2013); Andrew Stables, “Environmental Ethics and Ontologies: Humanist or Posthumanist? The Case for Constrained Pluralism,” *Journal of Philosophy of Education* 54, no. 1 (2020): 897, <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12464>

¹⁵ Haraway, *A Cyborg Manifesto*, 20.

¹⁶ Cary Wolfe, *What is Posthumanism?* (Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 2010), 54.

¹⁷ Luz María Pichardo, “Reinventing Bioethics in a Post-humanist and Post-truth Society. The Present and Future of Bioethics,” *Persona y Bioética* 22, no. 2 (2018): 217, <https://doi.org/10.5294/pebi.2018.22.2.2>

¹⁸ Haraway, *A Cyborg Manifesto*.

¹⁹ Rosi Braidotti, ““We” Are In This Together, But We Are Not One and the Same,” *Journal of Bioethical Inquiry* 17 (2020), <https://doi.org/10.1007/s11673-020-10017-8>

Çoğulcu yaklaşım, biyoteknolojik radikalizmden farklı olarak posthümanist duruma geçişin daha “yumuşak” ve insan-özne etiğini bütünüyle yok etmeyecek şekilde gerçekleşmesi gerektiğini öne sürer. Dolayısıyla burada insan-özne nezdinde makbul bir farkındalık inşa edilmesi için gerekli dayanışma yollarının araştırılması ve toplum felsefesinin mevcut birikiminden faydalanılması da mümkün hâle gelecektir. Bu görüşü savunan Braidotti ve Edgar Morin gibi düşünürler de hümanist biyoetiğin mevcut yıkıcılığının yadsınamayacak düzeyde açık olduğunu tartışmışlar, insan-öznenin yapması gereken tek şeyin bu açıklığı keşfetmek ve bu yolla posthümanist biyoetiğin inşasına katkı sunmak olduğunu öne sürmüşlerdir.²⁰

Her iki fraksiyonun da ortak problemi, posthümanist duruma geçişte insan-öznenin çevresel özneler ile hangi yöntem yoluyla ikame edileceğidir. Zira hümanizmin tarihsel birikimi, bambaşka bir düşünme etiğinin inşa edilmesini zorunlu kılmakta ve kolaylıkla terk edilemeyecek bir statüko üretmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde bu öznellik arayışının unsurları tartışılacaktır.

Yeni Faillerin Keşfi: Zoe ve Posthümanist Öznellik

Posthümanizm modern felsefenin içinde bulunduğu öznellik krizini ifşa edebilmek için yeni bir çıkış noktasıdır. Kuramın eleştirel nosyonu, insan-özne ile bütünleşik bir şekilde ilerleyen tarih imgeleminin ortadan kaldırılabilmesi için gerekli olan esin kaynağını asgari düzeyde sunar. Ne var ki bu imgelemin ikamesi ancak yeni öznelerin, bir başka ifade ile insan-özneye bağımlı olmayan başkaca faillerin üretimine bağlıdır.

Günümüzde posthümanist özne, bir tür “göçebelik” ile de ilişkilendirilebilir. Braidotti’nin de ifade ettiği gibi doğrudan hümanizmi hedef alan öznellik eleştirileri ne postmodernist ne de postyapısalcı kuramlar ile tam anlamıyla özdeştir.²¹ Zira bu kuramların ortak ereği, modern etik ve epistemoloji geleneklerinin üretmekte olduğu ikili karşıtlıkların öncelikle metodolojik düzeyde aşılmasıdır. Ne var ki posthümanizm, insan-özneye içkin olan tarihselliğe pratik bir erişim sağlamayı ve arzuladığı dönüşümü bu erişim üzerinden gerçekleştirmeyi amaçlar. Dolayısıyla posthümanist öznenin, insan-öznenin eylemlerine atfedilen değeri olumlayıcı bir perspektiften ikame eden ve bu yönüyle insan-özneyi araçsallaştıran bir niteliği de bulunur. İşte, *zoe* olarak isimlendirilen bu nitelik, posthümanist öznelliğin özgün bağlamlarından birini oluşturur.²²

Zoe kavramının posthümanist kurama dâhil oluşunda Antik Yunan düşünürü Aristoteles’in etkisi büyüktür. Aristoteles’in *zoe* ve *bios* kavramlarını kullanarak doğal ve kamusal yaşamlardaki eylemsellikleri ayırması, insan-öznenin failliğinin ortadan kaldırıldığı ve (ya) bölüşüldüğü uğrağın açıklanmasını sağlar.²³ Başta Braidotti olmak üzere bazı posthümanist kuramcıların

²⁰ Braidotti, *İnsan Sonrası*; Edgar Morin, *Introduction à la pensée complexe* (Paris: Éditions du Seuil, 2005).

²¹ A.g.e., *İnsan Sonrası*, 221.

²² A.g.e., 67-68.

²³ Düşünürün ayırımını doğrudan ortaya koyduğu çalışması için bakınız: Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, çev. Saffet Babür (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2020). Aristoteles’in yanı sıra pek çok 20. yüzyıl düşünürü de doğal eylem ile kamusal ve politik eylem arasındaki farkları incelemiş ve bu inceleme üzerinden bir toplum kuramı oluşturmaya çalışmıştır. Temel örnekler için bakınız: Giorgio Agamben, *Kutsal İnsan: Egemen*,

temel eleştirisi, *bios*'un, özne üzerine yürütülen insan merkezli tartışmalar içinde bir ön kabul olarak görülmesi ve doğadaki eyleme yeterli özenin gösterilmemesidir. Zira hümanist akıl ancak insan-öznenin kamusal ve politik bir eylemsellik tarzı yaratabileceğini ve bu tarzı doğadaki tüm öznelerle dayatabileceğini göstermektedir. Söz konusu kuramcılar, bunun asılsız bir illüzyon olduğunu öne sürerek toplum kuramındaki öznellik tartışmalarının *bios*'tan kurtarılmasını ve *zoe*'ye iade edilmesini sağlamayı amaçlamışlardır.

Zoe'nin *bios*'a karşı üstün kılınması sürecinde şu soru yanıtlanmalıdır: Eğer ki *zoe*, insan-özneyi mutlak bir şekilde reddetmek yerine, dönüşüm ile sonuçlanacak olan bir tür eleştiriye tabi tutmak ile yetiniyorsa posthümanist öznelliği öncüllerinden ayıran niteliği tam olarak ne olacaktır? Bu sorunun yanıtı ancak bir tür negatif diyalektiğe başvurarak yani ontolojik sorgulamaya *var olan* yerine *var olmayandan* başlayarak verilebilecektir. Hümanist öznellik, insanı metodolojik düzeyde bir tür gösteren olarak ele alarak sorgulamalarına insan-öznenin tanımından başlayabilme imkânına sahip olur: “Ben insansam öteki insan değildir.”²⁴ Dolayısıyla hümanist aklın ürettiği insan-özne, yalnızca kendi akıbetini değil, doğadaki diğer varlıkların akıbetini de mutlak bir şekilde belirler ve tarihsel ayrıcalığını en azından felsefi düzeyde korur.

Diğer yandan *zoe*, bu diyalektiği iki aşamada tersine çevirir. İlk aşama, gösteren ile benlik arasındaki özdeşliğin yok edilmesidir. *Zoe* üzerinden üretilen posthümanist özne, kendisini bir fail olarak konumlandırmaktan kaçınarak yaratma yeteneğinden vazgeçer ve önermesini öteki aracılığıyla yeniden üretir. İkinci aşama ise ötekinin gösteren konumuna getirilmesidir. Böylece insan-öznenin ontolojik belirleyiciliği sönmülenecek ve insan-dışı özne diyalektiğin merkezinde konumlanacaktır: “Öteki insan değil ise, öteki olmayan insandır.”

Hümanist öznelliğin insan-özneyi ayrıcalıklı kılan kuramsal ilerlemesinin aşılması, insan-özne dışındaki öznelerin olumlu bir paradigma yaratabileceğine ilişkin önermeyi geçerli kılar. *Zoe*, varlığın insan-özne tarafından tanımlanmasına engel olduğuna göre, varlığa içkin etiğin de yeniden tartışılmasını kaçınılmaz hâle getirecektir. Zira artık insan-öznenin failliğine ve bu failikten doğan etik konumlanmalara gereksinim duyulmadığı gibi, insanın etik varoluşunun kavranmasının da en azından kuramsal düzeyde geçerliliği kalmayacaktır.²⁵

Zoe etiği, hümanist aklın biyoteknolojik gelişmelere karşı gösterdiği muhafazakâr direniş ile biyoteknolojik radikalizmin ürettiği yeni öznelerin kesişim sınırlarındadır.²⁶ Öyle ki hümanist akıl, biyoteknolojik gelişmeler üzerindeki tahakkümünü yitirdikçe ona uyum sağlamaya ve bir tür restorasyon sürecine girmeye çalışır. Böylece posthümanist öznellik içinde insan-öznenin de varlık gösterme imkânı oluşur.

İktidar ve Çıplak Hayat, çev. İsmail Türkmen (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020); Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*, çev. Bahadır Sina Şener (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021).

²⁴ Francesca Ferrando, *Philosophical Posthumanism* (London, New York: Bloomsbury Publishing, 2019), 85.

²⁵ Rosi Braidotti, *Transpositions* (Cambridge, Malden: Polity Press, 2006), 57.

²⁶ Susan M. Squier, “Reproducing the Posthuman Body: Ectogenetic Fetus, Surrogate Mother, Pregnant Man,” *Posthuman Bodies* içinde, eds. Judith Halberstam ve Ira Livingston (Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 1995), 128.

Posthümanist kuram, bir yandan hümanist öznelğin sonunu ilan etme yönelimindeyken diğer yandan da bu restorasyon sürecini gözden kaçırmaktadır.²⁷ Dolayısıyla kuramın *bios*'un hümanist restorasyonu ile arasındaki gerilim, insan-özneye çıkmazlar ile bezeli bir sorumluluk yükler: İnsan, yüzleştiği yok olma tehdidini ancak bizzat yok olarak aşabilecektir. Ne var ki bu çıkmaz, aslında posthümanizmin insan-özneyi ikame edebileceği özneleri araştırabilmesi yönünden teşvik edicidir. Zira eğer kuram, hümanist öznelğin sonunu ve insanın evrensel öz yıkımını taahhüt ediyor ise, bu taahhüdün gerçekleşmesiyle birlikte oluşacak yeni ontolojik statükonun hangi koşulları içereceğini öngörmek ile de yükümlü kılınacaktır. Francesca Ferrando, bu noktada Michel Foucault'yu işaret eder.²⁸ Foucault, Rönesans ve Aydınlanma geleneklerinin etkisiyle inşa olan ve tarihsel ilerlemeyi koşullar nasıl olursa olsun sürdüreceğine yönelik güvencelerin girdabına giren insan imgeleminin hümanist öznelği “dingin bir uykuya” mahkûm ettiğini öne sürer.²⁹ Zira hümanist öznellik, insan-özneyi tüm hataları ve yıkıcılığıyla, istisnasız olarak içselleştirmiş ve özleştirir yeteneğinden alıkoymuştur. O hâlde posthümanist kuramın ortaya çıktığı dönemden beri araştırdığı “epistemolojik boşlukların,” hümanist öznelğin bu alıkoyma yöneliminde gizli olduğu kabul edilebilir.³⁰

Bu bölümde posthümanist öznelğin tasarlanmasında karşılaşılabilecek olan iki güçlüğü, yani *bios*'un aşılması ile hümanist öznelğin biyoteknolojik radikalizme uyum sağlama çabasının hangi imkânlar yoluyla ortadan kaldırılabileceği tartışılmıştır. Ne var ki bu imkânların hangi yöntemlerle ideolojik bir paradigmaya içkin kılınabileceğinin de ortaya koyulması gerekmektedir. Son bölümde bu gereksinim giderilmeye çalışılmıştır.

Ekolojik Bir Kamusalığa Doğru: Posthümanist Bir İdeolojik Paradigmanın İmkânı

Posthümanist öznelğin temel pratik gereksinimi, insan-öznenin eylemlerinin rizomatik düzeyde eleştirilmesidir.³¹ Hümanist öznellik, insan-öznenin kamusal yaşam için en doğrusunu yapacağına ilişkin mutlak bir güven illüzyonu yarattığından modern iktidar imgelemine içkin ve tekil bir bilinç üretir. Bu bilinç, kamusalığın insan-özne tarafından sürdürülen katı hiyerarşilere uyum sağlamasını ve çoğul mikro-öznelerin politik alandan dışlanmasını sağlar. Böylelikle hem kuram hem de metodoloji, politik alan bağlamında yalnızca insan-özne ile ilgilenmeye başlar ve iktidar imgeleminin çevresel varoluşlara yönelik yıkıcı tavrını ihmal eder: Artık insan-özne, sosyal bilimler izleğinin de mutlak hâkimidir.³²

²⁷ Ferrando, *Philosophical Posthumanism*, 46-47.

²⁸ A.g.e., 47.

²⁹ Michel Foucault, *The Order of Things*, 351; Rosi Braidotti, “The Contested Posthumanities,” *Conflicting Humanities* içinde, eds. Rosi Braidotti ve Paul Gilroy (London, New York: Bloomsbury Publishing, 2016), 16.

³⁰ Braidotti, “The Contested Posthumanities,” 26.

³¹ *Rizom* kavramı, 20. yüzyıl düşünürleri Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin postyapısalcı yaklaşımlarında önemli yer tutan bir bağlama işaret eder. Deleuze ve Guattari, modern düşüncesin dikey, tek patikalı ve hiyerarşik yapısına eleştirel yaklaşarak her biri diğeriyle bağlantılı ve ağ şeklinde örgütlenen bilgi süljelerinden oluşan, çoğulcu bir epistemoloji modeli oluşturmuşlardır. Bakınız: Gilles Deleuze ve Felix Guattari, *A Thousand Plateaus*, transl. Brian Massumi (New York: Continuum, 2004).

³² Bruno Latour, *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory* (New York: Oxford University Press, 2005), 4.

Posthümanist kuram, bu hâkimiyete meydan okuyarak insan-öznenin failiği üzerinde yükselen hümanist-hiyerarşik iktidarı bir tür yapıbozumuna tabi tutmak için çabalar. Bu çaba, söz konusu hiyerarşinin içine sızarak ve yeni bir örgütlenme tarzı üretir. Manuel De Landa'nın öbikleşme olarak isimlendirdiği bu örgütlenme tarzı, tek ve mutlak hiyerarşinin çok sayıda yatay ittifaka dönüşmesinden ibarettir.³³ Öbikleşme ile birlikte kamusal yaşamın çevresel varoluşlara zarar veremediği, hatta onların ontolojik yönelimlerine teslim olduğu bir yapılanma ortaya çıkar.

Öbikleşme, posthümanist özneliğin temel pratik görünümü olup toplumsal yaşamda radikal bir dönüşüme işaret eder. Zira hümanist politik örgütlenme kolaylıkla uyum sağlanabilen, tepeden inme ve bu yönüyle daha *alışılabilir* olan bir kamusal yaşam vadederken posthümanist-politik öbikleşme karmaşıklığa, müzakereye ve çok-öznelliğe odaklanır. Bu nedenle posthümanist öznellik de hiyerarşi içindeki katı temsil alanlarından ziyade, çok sayıdaki öznenin kendisine ulaşmasını sağlayan çoğul temsil alanları ve bu alanlar arasındaki ontolojik farkları "tanımak" ile yetinir.

Posthümanist öbikleşmenin politik silüetinde en belirgin olan unsur, çevresel öznelerin karar alma süreçlerindeki belirleyiciliğidir. Ne var ki bu üstünlük, salt çevreci bir duyarlılık ile sınırlanamaz. Zira çevrecilikte posthümanizmden farklı olarak insan-öznenin çevresel özneleri koruyup geliştirebileceğine ilişkin bir inanç mevcuttur.³⁴ Oysaki posthümanizmin insan-özneyi bütünüyle aşmaya dayalı fraksiyonu bu inancı ciddiye almaz ve hümanist özneliğin ardılığını üstlenen, yeni ve radikal bir etik tavır geliştirme çabası içerisine girer. Bu çaba, insan-öznenin hümanist formunu geliştiren ve modern tarihten bağışık bir izleğe tabi tutan biyoteknolojik girişimler ile iç içedir: Hümanist özneliğin insan-özne ile özdeşleştirdiği beden imgelemi üzerinde genetik "oyunlar" yoluyla bir iktidar kuran ve bu iktidarı insan-öznenin failiğini rehabilite etmek için kullanan söz konusu girişimler, posthümanist öznenin üretildiği maddesel koşulları hazırlar.³⁵

Çoğulcu ittifaklara dayalı posthümanist fraksiyonda ise biyoteknolojiye verilen değer, posthümanist-politik örgütlenmenin öncülünden kopuşunu kolaylaştırır. Zira insan-özne mevcut maddi koşullarından alıkonularak yeni bir beden imgelemi ile ikame edildiğinde onun hâkimiyetindeki kamusal yaşamın *alışılabilirliği* de sönmülenecektir. Böylelikle posthümanist öznenin ekosantrizmden sonraki ikinci bağlamı da kendiliğinden ortaya çıkacaktır: Bedenin "kusursuzlaştırılmasını" amaçlayan teknolojik atılımlar, insan-özneye hümanist akıl tarafından bahşedilen bedensel varoluşu tahakküm altına alırlar ve böylelikle hümanist aklın cismanî izlerini de silmeye çalışırlar.

³³ Manuel De Landa, *Yeni Bir Toplum Felsefesi: Öbikleşme teorisi ve toplumsal karmaşıklık*, çev. Sercan Çalçı (İstanbul: Kolektif Yayıncılık, 2019).

³⁴ Burada çevrecilik kavramı ile yeni toplumsal hareketlerin bir fraksiyonunu oluşturan çağdaş girişimlerden ziyade, bir "restorasyon ekolojisinden" kastedilmektedir. Çevresel özneler ile posthümanist kuram arasındaki uzlaşma çabalarına yapılan vurgu, bu ekolojik bilinç ile nedensellik bağı içindedir: Çevre-merkezli özneliği çevreyi "onararak" inşa etmek, bir başka deyişle onarım ile gelişimi birbirlerine özgüllemek, bu bağın temel unsurunu oluşturmaktadır. Bakınız: Gustavo Blanco-Wells, "Ecologies of Repair: A Post-human Approach to Other-Than-Human Natures," *Frontiers in Psychology* (2021), <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.633737>

³⁵ Ferrando, *Philosophical Posthumanism*, 22.

Posthümanist kuramcıların insan-özneyi aşarak yeni öznellik biçimleri inşa etmeye ilişkin çabaları, ideolojik bir paradigmayı da beraberinde getirecektir. Zira bu kuramcılar, insan-öznenin yıkıcılığını politik alana da taşıdığı iddiasındadır. Dolayısıyla insan, politikanın failliğinden de vazgeçmeli veya failliğini yeni üretilen özneler ile bölüşmelidir. Ne var ki posthümanist kuram ideolojinin “büyük anlatılardan” beslenen bir “totallik” olarak kavranmasına da karşı çıkar. Zira böyle bir kavrayış, ideolojiyi, kuramsal sınırlarının dışında yer alan tahakkümleri yutmaya ve “kendi temel kategorilerini genişletmeye” sürükleyecektir.³⁶ Öyle ki ideolojinin hümanist bağlamı, benliği bizzat insan-özneye özgülediğinden politik olanı da insan eylemiyle özdeşleştirmektedir. Ayrıca ideolojinin kategorik genişlemesi, kamusal yaşam içerisinde varlığını sürdüren çoğul tahakkümlerin ikili karşıtlıklara indirgenmesine ve öbeleşmenin ihmal edilmesine yol açar. Bu ihmal, posthümanizmin değer setlerini de tehdit eder ve kuramın olumlu bağlamını (insan-özne ile müzakere, yeni insan-öznelere ayrılan tarihsel alan ve hümanist-politik örgütlenmeyi pasifist bir şekilde ortadan kaldırma) bir kapsayıcılık tahakkümüne sürükler: Antroposantrizm ile uzlaşması gereken ekosantrizm, hümanist öznelliği dönüştürmesi gereken *zoe* ve tekil madde üzerinden yeniden örgütlenmesi gereken çoğul madde. Böylece kuramın birinci bölümde ifade edilen *ardıl* niteliği sönümlenir ve karşıtlık, kuramı bütünüyle esir alır.

Dolayısıyla posthümanist kuramın politikadaki feragat ve(ya) bölüşüm öngörülerini, ekolojist ve çoğulculuktan beslenen bir tekno-ideoloji bilinci üzerinden şekillenmektedir.³⁷ Zira kuram Luca Valera'nın da savunduğu gibi “teknolojik gelişmelerin neden olduğu etik tartışmaları” bütünüyle geride bırakır ve teknoloji ile doğa arasındaki politik bir ittifakın imkânını araştırmaya başlar.³⁸ Bu ittifak teknolojiyi insan-öznenin günlük yaşamındaki araçsal konumundan uzaklaştırır ve doğanın gelişimine ve sürdürülebilirliğine özgüler. Böylece biyoteknolojiye verilen değer hümanist *bios*'un kamusalılığından kopuşu kolaylaştırır ve insan-özne, mevcut maddi koşullarından alıkonularak yeni bir beden imgelemi ile ikame edilir. Bu ikame süreci de insan-özneye, hümanist öznellik tarafından bahsedilen bedeni tahakküm altına alır ve hümanizmin kamusal alandaki izlerini silmeye başlar.

Posthümanizmin bir ideoloji olarak yeniden üretilmesi, tabii olduğu etik paradigmaların ele alınmasını zorunlu kılar. Zira insan-özneyi aşan ve ekosantrik bir şekilde kolektifleşmeyi başaran bir kuram, pratik ereklerine ancak iyi ile kötünün insan-öznenin belirleyiciliğinden kurtarılması ile ulaşabilir. Bunun için çevresel varoluşların içerisinde yeni iyilerin ve kötülerin keşfedilmesi, ardından da bunlar arasındaki mutlak karşıtlıkların sönümlenmesi sağlanmalıdır.

³⁶ Haraway, *A Cyborg Manifesto*, 26.

³⁷ Posthümanizmin ekolojizm ile olan ilişkisini “ekohümanizm” ve “ekoeleştirici” kavramları üzerinden inceleyen bazı çalışmalar için bakınız: Hubert Zapf, “Posthumanism or Ecohumanism? Environmental Studies in the Anthropocene,” *Journal of Ecohumanism* 1, no. 1 (2022), <https://doi.org/10.33182/joe.v1i1.1743>; Serenella Iovino, “Ecocriticism and a non-anthropocentric humanism: Reflections on local natures and global responsibilities,” *Local Natures, Global Responsibilities: Ecocritical Perspectives on New English Literatures* içinde, eds. Laurenz Volkmann, Nancy Grimm, Ines Detmers ve Katrin Thomson (Leiden: Brill Publishing, 2010).

³⁸ Luca Valera, “Posthumanism: beyond humanism?,” *Cuad Bioet* 25, no. 85 (2014), 485.

Kuram, bunların sağlanabilmesi için teknolojiyi ekolojik bir farkındalık ile sentezler ve çevredeki öznelerin insanın yıkıcılığından korunmasının yollarını araştırmaya başlar. Braidotti bu araştırmayı tamamlamak için modern ideolojilerin öznelliklerini eleştirir.³⁹ Düşünüre göre modern ideolojilere egemen olan ikili karşıtlıklar ve bu karşıtlıkların tarihsel bir belirlenimden beslenmesi, insan-öznenin kamusal alan üzerindeki tahakkümünü pekiştirerek diğer özneleri politik pratiklerden dışlamaktadır. Dolayısıyla bunlara özgü kategorilerin öznesi, hümanist özneliğin “beyaz, Avrupalı, erkek insan-öznesinden” farksızdır.⁴⁰ Öyleyse posthümanist kuram ya bu kategorinin dışında bulunan diğer insan-öznelerle ilişkin yeni dayanışma alanları keşfedecek ya da insan-özneyi terk ederek posthümanist-ideolojik bir fraksiyon yaratacaktır. İşte, posthümanist ekoloji, bu fraksiyonun temel unsurudur.

Posthümanist kuramcılara göre modern ekoloji, hümanist özneliğe karşı gibi görünür, zira çevrenin yıkıma sürüklenen bir mekân olduğunu kabul eder.⁴¹ Ne var ki posthümanist kuramcıların bu problemlerin çözümü için öne sürdüğü öneriler, yine hümanist özneliğin filantropik tutumu ile özdeşleşmektedir. Zira modern ekolojinin çevreye verdiği önem, her şeyden önce etik düzeydedir. Çevrenin korunması, geliştirilmesi ve insanın doğa ile kurduğu uzlaşma, temelde doğanın insan-özneye verdiklerinin tazminini çağrıştırmaktadır. Öte yandan, posthümanist ekoloji ise insanın yeryüzünde yarattığı yıkımın sona ermesi için önerilen bir kavrayıştır. Bu kavrayışta benlik, insan-özne ile özdeşleşmeyi bırakmış ve çevresel özneler ile bir araya gelebilmiştir. Dolayısıyla posthümanist kuram, çevresel özneleri korumaya ve geliştirmeye ilişkin yükümlülüğü insan-öznenin iyiliğinden bağımsız kılan ve doğrudan anılan öznelerin iyiliğine içkin hâle getiren bir anlayışı inşa etmektedir.⁴²

Posthümanizme içkin olan ekolojik eylem, artık yalnızca insan merkezli düşünümSELLİK ile sınırlı kalmanın da ötesine geçmiştir. İnsanlığın günümüzde başvurduğu yöntemler, çevrenin diğer bileşenlerini yaşama yabancılaştırmaya ve gerekli görüldüğü takdirde tüketmeye başlamıştır. Ekolojik eylem, aynı zamanda politiktir; zira istikrarlı, kamusal ve yeri geldiğinde bilimselleştirilebilen bir performans gerektirir. Bu nedenle ekoloji, kendi içerisindeki diyalektiği ilerledikçe toplumun her zerresine etkimeye ve diğer toplumsal problemler ile bütünleşmeye başlar. Özellikle kriz zamanlarında bu bütünleşme içerisindeki hiyerarşi, ekoloji

³⁹ Braidotti, *İnsan Sonrası*, 36.

⁴⁰ A.g.e., 37.

⁴¹ Modern ekoloji ile çevrenin korunmasına ilişkin hukuk kurallarının posthümanist eleştirisini yapan bazı çalışmalar için bakınız: Emmanouil Aretoulakis, “Towards a Posthumanist Ecology,” *European Journal of English Studies* 18, no. 2 (2014), <https://doi.org/10.1080/13825577.2014.9170>; Blanco-Wells, “Ecologies of Repair.”

⁴² Posthümanist ekolojinin, maddeciliği “dilsel, toplumsal, politik ve biyolojik paradigmalardan kesişim sınırlarında ele alarak “özne-nesne gerilimini aşmayı” amaçlayan *yeni maddecilik* ve bunun üzerinden bir patriarka eleştirisi kurgulayan maddesel feminizmler ile ilişkili olduğunu da belirtmek gerekir. Zira posthümanist ekoloji, çoğul öznelliklere etik bir nitelik atfederken çevresel öznelerin maddesel varoluşlarına yönelik teknik ve pratik bir bilinç geliştirmeyi de olanaklı kılmaktadır. Bakınız: Serenella Iovino ve Serpil Oppermann, “Theorizing Material Ecocriticism: A Diptych,” *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 19, no. 3 (2012); Stacy Alaimo ve Susan Hekman, eds., *Material Feminisms* (Bloomington: Indiana University Press, 2008).

lehine sönümlenir: Ekolojik eylem, kamusallığın önüne geçer ve onu kendi performatifliğine dayalı olarak yönetir.

Posthümanist ekolojinin tekno-ideolojik bağlam ile sentezi, çevresel öznelerin yaratıcılığını kamusal alana taşır. Artık çevre, *zoe*'nin politika içindeki temsilcisi hâline gelmiş ve hümanizmin tarih içine gömülü kayıtlarını bütünüyle silmeye başlamıştır.⁴³ Böylece modern ekoloji ve hümanist öznellik arasındaki ittifak sönümlenmiş ve çevrenin insan-öznenin iyiliğine özgülenmesine yönelik tarihsel çaba tersine dönmüştür. Dolayısıyla posthümanist ekoloji, teknolojik gelişmelerin sunduğu katkıyla birlikte insan-öznenin çevre politikalarına yönelik epistemolojik arşivini de lağvetmiştir.

Görüldüğü üzere, posthümanist-ideolojik paradigma ile kast edilen, ekolojik farkındalıklar yoluyla inşa edilmiş yeni bir kamusal anlayıştır. Bu anlayış, insan-öznenin iktidardan ve karar alma süreçlerinden dışlandığı ve bu dışlamayı bedensel otokontrolü yoluyla kabullendiği bir politik paradigmaya da işaret eder. Zira böylece çevresel öznelerin sahip oldukları teknolojik imkânlar ile biyoetik dönüşüm, toplumsal yaşam içindeki sonuçlarını da yaratmaya başlayabilecektir.

Sonuç

Posthümanist kuram, hümanizmin insan merkezli öznelliğini eleştirir ve onun doğa içindeki potansiyel alternatiflerini tarihe ve politikaya içkin kılmayı amaçlar. Zira kurama göre artık insanın inşa ettiği maddesel koşullar, insan-dışı özneleri yutmakta olan bir yıkıma sebep olmaktadır. Böylece de kaynakların adil dağıtımı ve çevresel sürdürülebilirlik gibi ontolojik zorunluluklar da büyük bir tehlikeye sürüklenmektedir.

Posthümanist kuramcıların bu tehlikeye karşı önerdikleri önlem, müzakere, teknoloji ve (ya) insan-dışı biyoetik yoluyla yeni öznellik ve ideoloji biçimleri inşa etmektir. Zira insanın yıkıcılığını ortadan kaldırmak, ancak insanın failliğinden gönüllü olarak vazgeçeceği yeni dayanışma alanları oluşturarak veya insanı zorla aşarak mümkün olabilecektir. Posthümanist kuram, her iki yöntemde de tarihin insan-dışı gelişimine yönelik öz eleştirel farkındalığın önemine dikkat çekmektedir.

Çalışmada söz konusu farkındalığın “özne” ve “ideoloji” kavramları üzerinden açıklanması sağlanmıştır. Buna göre posthümanist öznellik, bir yandan insanın failliğini bütünüyle yok ederken diğer yandan da onu doğa, tarih ve politikanın yeni ve mutlak ötekisi hâline getirmektedir. Böylece ideoloji de mahkûm olduğu insan merkezli sınırlardan kurtulmaktadır. Zira posthümanist kuram, insan bilincinin ideolojik paradigmaları üretme, sentezleme ve yok etme yeteneklerini teknolojinin ve insan-dışı biyoetiğin tahakkümü altına sokmaktadır. Bu tahakküm de kaynakların adil dağıtımı ile çevresel sürdürülebilirliği mümkün kılan, insan-dışı öznelere var olma ve temsil alanı tanıyan ve yatay öbikleşmelere dayalı bir politika anlayışını ortaya çıkarmaktadır.

Posthümanist ideolojik paradigmanın temelinde teknoloji ve biyoetik alanlarındaki radikal dönüşümlerin ekolojik bir farkındalığa dâhil edilmesi bulunmaktadır. Teknolojinin insan-

⁴³ Zapf, “Posthumanism or Ecohumanism,” 10.

öznededen kurtarılarak bir amaç hâline getirilmesi ve çevresel öznelerin gelişimine özgülmesi, insan-özne üzerinden şekillenen hümanist politikanın sönümlenmesini ve çevrenin kamusal alanda politik bir iktidar inşa etmesini sağlamaktadır. Böylece ideolojinin de büyük anlatılara mahkûm olan tarihsel rolünden kurtulması mümkün hâle gelmekte, çevre üzerinden oluşan yeni bir bağlama kavuşması güvence altına alınmaktadır. Ne var ki posthümanist kuramın çalışmada sözü edilen bağlamlarının bu güvenceyi ne ölçüde sürdürülebilir kılacağını öngörebilmek güçtür. Zira posthümanist öznellik, savunduğu biyoteknolojik ve biyoetik dönüşümler gerçekleşmediği sürece, yine hümanist öznellik içindeki metodolojik sınırlara mahkûm olabilecektir.

Dolayısıyla posthümanist kuramın vadettiği tüm dönüşümlere rağmen daha sistemli, tutarlı ve kapsamlı bir izleğe ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Zira kuramın mevcut hâli, salt eleştiriye dayalı, niş bir felsefe fraksiyonu oluşturmaktan öteye gidememekte ve varlığını gerekli gördüğü var olma ve temsil alanlarını performatif bir düzeye taşıyamamaktadır. Bu nedenle artık insan merkezliliğin aşılması için posthümanist bir ideolojinin imkânı üzerine tartışabilmek ve bu imkânı yeni ve özerk praksis biçimleri üzerinden gerçekleştirebilmek gerekmektedir. Böylece yakın bir dönemde ortaya çıkacağı öngörülen posthümanist kopuş, insan-dışı özneleri kaynaklar ve çevresel sürdürülebilirlik ile buluşturulabilecektir.

KAYNAKÇA

- Agamben, Giorgio. *Kutsal İnsan: Egemen, İktidar ve Çıplak Hayat*. Çeviren: İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Alaimo, Stacy ve Susan Hekman, eds. *Material Feminisms*. Bloomington: Indiana University Press, 2008.
- Arendt, Hannah. *İnsanlık Durumu*. Çeviren: Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- Aretoulakis, Emmanouil. "Towards a Posthumanist Ecology." *European Journal of English Studies* 18, no. 2 (2014): 172-190, <https://doi.org/10.1080/13825577.2014.9170>
- Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*. Çeviren: Saffet Babür, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2020.
- Blanco-Wells, Gustavo. "Ecologies of Repair: A Post-human Approach to Other-Than-Human Natures." *Frontiers in Psychology* (2021), <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.633737>
- Blok, Alexander. "The Collapse of Humanism," *Isaiah Berlin Virtual Library*. Çeviren: Isaiah Berlin (1931), https://isaiah-berlin.wolfson.ox.ac.uk/sites/default/files/bib11_8.pdf
- Braidotti, Rosi. *Transpositions*. Cambridge, Malden: Polity Press, 2006.
- Braidotti, Rosi. "The Contested Posthumanities," *Conflicting Humanities* içinde, Editörler: Rosi Braidotti ve Paul Gilroy, 9-45. London, New York: Bloomsbury Publishing, 2016.
- Braidotti, Rosi. *İnsan Sonrası*. Çeviren: Öznur Karakaş, İstanbul: Kolektif Yayınları, 2018.
- Braidotti, Rosi. "İnsan Sonrası, Pek İnsanca: Bir Posthümanistin Anıları ve Emelleri." *Cogito* 95-96 (2019): 53-97.
- Braidotti, Rosi ve Simone Bignall, eds. *Posthuman Ecologies: Complexity and Process after Deleuze*. New York, London: Rowman & Littlefield Publishers, 2019.
- Braidotti, Rosi. "'We' Are In This Together, But We Are Not One and the Same." *Journal of Bioethical Inquiry* 17 (2020), <https://doi.org/10.1007/s11673-020-10017-8>
- Chandler, David. "The World of Attachment? The Post-humanist Challenge to Freedom and Necessity."

- Millennium: Journal of International Studies* 11, no. 3 (2013): 516-534, <https://doi.org/10.1177/0305829813481840>
- Cudworth, Erika ve Stephen Hobden. *Posthuman International Relations: Complexity, Ecologism, and Global Politics*. London: Zed Books, 2011.
- De Landa, Manuel. *Yeni Bir Toplum Felsefesi: Öbekleşme teorisi ve toplumsal karmaşıklık*. Çeviren: Sercan Çalıcı, İstanbul: Kolektif Yayınları, 2019.
- Deleuze, Gilles ve Felix Guattari. *A Thousand Plateaus*. Çeviren: Brian Massumi, New York: Continuum, 2004.
- Ferrando, Francesca. *Philosophical Posthumanism*. London, New York: Bloomsbury Publishing, 2019.
- Foucault, Michel. *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. London, New York: Routledge, 2005.
- Fukuyama, Francis. *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002.
- Habermas, Jürgen. *İnsan Doğasının Geleceği*. Çeviren: Kaan H. Ökten, İstanbul: Alfa Yayınları, 2019.
- Haraway, Donna J. *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century*. Minnesota: University of Minnesota Press, 2016.
- Heidegger, Martin. “‘Hümanizm’ Üzerine Mektup.” *Hümanizmin Özü* içinde, Çeviren: Ahmet Aydoğan, 37-95. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- Iovino, Serenella. “Ecocriticism and a Non-anthropocentric Humanism: Reflections on Local Natures and Global Responsibilities.” *Local Natures, Global Responsibilities: Ecocritical Perspectives on New English Literatures* içinde, Editörler: Laurenz Volkmann, Nancy Grimm, Ines Detmers ve Katrin Thomson, 29-53. Leiden: Brill Publishing, 2010.
- Iovino, Serenella ve Serpil Oppermann. “Theorizing Material Ecocriticism: A Diptych.” *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 19, no. 3 (2012): 448-475.
- Jameson, Frederic. *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham: Duke University Press, 1991.
- Jameson, Frederic. *A Singular Modernity: Essay on the Ontology of the Present*. London, New York: Verso Books, 2002.
- Liotard, Jean-François. *Postmodern Durum*. Çeviren: İsmet Birkan, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2014.
- Morin, Edgar. *Introduction à la pensée complexe*. Paris: Éditions du Seuil, 2005.
- Murtinho, Vitor. “Leonardo’s Vitruvian Man Drawing: A New Interpretation Looking at Leonardo’s Geometric Constructions.” *Nexus Network Journal* 17 (2015): 507-524, <https://doi.org/10.1007/s00004-015-0247-7>
- Nayar, Pramod K. *Posthumanism*. Cambridge: Polity Press, 2013.
- Payne, James L. “Violence in the Twentieth Century: A Closer Look.” *The Independent Review* 6, no. 3 (2002): 447-455.
- Pichardo, Luz María. “Reinventing Bioethics in a Post-humanist and Post-truth Society. The Present and Future of Bioethics.” *Persona y Bioética* 22, no. 2 (2018): 212-222, <https://doi.org/10.5294/pebi.2018.22.2.2>
- Seidel, Asher. *Inhuman Thoughts: Philosophical Explorations of Posthumanity*. Plymouth: Lexington Books, 2009.
- Stables, Andrew. “Environmental Ethics and Ontologies: Humanist or Posthumanist? The Case for Constrained Pluralism.” *Journal of Philosophy of Education* 54, no. 1 (2020): 888-899, <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12464>

Umutcan TARCAN, Tuba KANCI

- Squier, Susan M. "Reproducing the Posthuman Body: Ectogenetic Fetus, Surrogate Mother, Pregnant Man." *Posthuman Bodies* içinde, Editörler: Judith Halberstam ve Ira Livingston, 113-132. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 1995.
- Valera, Luca. "Posthumanism: Beyond Humanism?" *Cuad Bioet* 25, no. 85 (2014): 481-491.
- Wolfe, Cary. *What is Posthumanism?* Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 2010.
- Zapf, Hubert. "Posthumanism or Ecohumanism? Environmental Studies in the Anthropocene." *Journal of Ecohumanism* 1, no. 1 (2022): 5-17, <https://doi.org/10.33182/joe.v1i1.1743>